

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Розалия Йорданова Кузманова – Каргалова
професор във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление 3.4. Социални дейности
Докторска програма „Социални политики и социална работа“

Автор: Стоян Александров Иванов

Тема: Социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда

Научен ръководител: проф. д-р Нели Илиева Бояджиева – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД – 21 - 374 от 20.02.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Социално-педагогическа подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.4. Социални дейности, докторска програма „Социални политики и социална работа“. Автор на дисертационния труд е Стоян Александров Иванов – докторант в задочна форма на обучение към катедра „Социални дейности“ с научен ръководител проф. д-р Нели Илиева Бояджиева от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Стоян Иванов комплект документи е в съответствие с Чл.36 (1) от *Правилника за развитие на академичния състав на ПУ* и включва: автобиография в европейски формат; дисертационен труд; автореферат; списък на научните публикации по темата на дисертацията; копия на научните публикации. Докторантът е приложил 5 пълнотекстови публикации по тематиката на дисертационния труд, в списъка е включена още една публикация, която е под печат с приложена служебна бележка от издателството на Пловдивския университет за предстоящото ѝ публикуване в списание на Педагогическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ - „Докторантски изследвания“. Четирите публикации са под формата на доклади в научни сборници и една в колективна монография. Една от публикациите е в съавторство с приложена служебна бележка от съавтора за приноса на докторанта в съвместната публикация, както и дадено съгласие за участие с нея в настоящата процедура.

Дисертационният труд е обсъден и допуснат до защита на разширено заседание на катедрата по общо езикознание и история на българския език, състояло се на 06.02.2023 г.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантът Стоян Иванов е възпитаник на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ - завършил е през 2000 г. бакалавърска програма „Физическо възпитание“ с професионална квалификация „учител по физическо възпитание“. В периода от 2000 до 2002 г. се обучава за придобиване на магистърска степен също в Пловдивския университет в специалност „Психология“ със специализация приложна психология.

От 1999 до 2015 година придобива практически опит в различни направления на социално-приложната дейност в България и Германия, като през 2015 г. реализира и едномесечен стаж към Асоциация „Каритас“, Мюнхен, изпълнявайки дейности, като: съдействие на съветниците по консултиране, консултиране, подготовка на официални посещения, попълване на формуляри за различните потребности на клиентите и др. От 2015 година до сега работи като педагог-експерт за социалната подкрепа в Център за работа с юноши и младежи в Мюнхен, като практиката му е свързана с работа с бежанци и младежи с криминални прояви, наркозависими, с юноши и младежи от проблемни семейства.

От 2018 г. до 2021 г. е задочен докторант в докторската програма „Социални политики и социална работа“ към Педагогическия факултет на Пловдивския университет. Непосредствено с подготовката си в докторантура и практико-приложната си дейност в Центъра за работа с юноши и младежи в Мюнхен, в периода 2016 – 2022 г. Стоян Иванов се обучава в различни квалификационни програми по посока тематиката на дисертационния му труд, като: интеркултурна компетентност и разбиране на културите; основи на работата с бежанци; травматични преживявания и техните последици; връзка и отношение като повече от метод за работа; модули при интервю и социална диагноза при младежи-бежанци.

Посочени са участия в два научни форума в Полша - през 2019 г. в XVII-та Международна научна конференция и през 2022 г. в XX-та Интернационална научна конференция. Това свидетелства за научно-ориентирания подход, който прилага и в пряката си работа. Публикациите му са приоритетно в сборници от научни конференции, което потвърждава направената констатация. Като логичен етап от научното му развитие е членството му в Съюза на учените в България от месец март 2022 г.

Владее отлично немски език - писмено и говоримо.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемът, свързан с приобщаването на децата към образователната среда, включването им в живота, въобще, е с особена актуалност днес, когато световната общност в своята цялост се стреми чрез хуманизъм да развие и насърчи грижата за човека, за духовността и културата на обществото, за по-доброто бъдеще на младия човек. Още повече, насочвайки поглед върху уязвимите групи деца, които са в определена степен на риск за тяхното личностно израстване и социално вграждане, проблемът в дисертационния труд е със своята безспорна актуалност. Преплитайки и темата за мултикултурността, разглежданата проблематика се поставя в триизмерен фокус на изследване, като се търсят взаимовръзките и взаимозависимостите на мултикултурността, уязвимостта и спецификата на възрастта на децата – юношеската, със своята динамика и многопластовост.

Изследваният проблем е с висока степен на научна и научно-приложна стойност, тъй като на базата на фундаментални теоретични концепции се извежда специфичен за рисковата група (непридружени юноши-бежанци и юноши с поведенчески проблеми) модел за социално-педагогическа подкрепа на юноши от рискови групи в мултикултурна среда. Задачите, които са реализирани в дисертационния труд, са в посока на поставената цел и обхващат цялостно проблематиката на изследване в теоретичен, емпиричен и практико-приложен план.

4. Познаване на проблема

Литературата, ползвана при изготвяне на дисертационния труд, е съвременна и актуална и в същото време тезите са обосновани с класически научни концепции, адекватно подбрани, съобразно спецификата на проблема на изследване. Авторът се позовава на фундаментални и

съвременни научни източници от български и чуждестранни автори - библиографията включва 261 източника, от които 70 на кирилица, 191 на латиница и 21 интернет-източника.

Дисертантът познава задълбочено проблематиката, която изследва. Основава изследванията си на интегративното познание от педагогически, психологически, социални и социалнопедагогически постановки и концепции. Борави сполучливо с понятийния апарат на социалната и социалнопедагогическата сфера, на социалната работа и социалната педагогика. При анализите стъпва на консолидирани определения за социална работа, социалнопедагогическа работа, деца в риск, юношество и прочие. Познава нормативната регулация в социалната и социалнопедагогическата сфера и сполучливо я интерпретира. Извежда аналитично различни становища на чуждестранни и наши учени, изграждайки теоретична база за изследване, съобразно социалнопедагогическите механизми на проучване, анализ и синтез на информацията, като обследва фундаментални теоретични постановки за социална, педагогическа и социалнопедагогическа подкрепа, приобщаване в социална среда и в мултикултурна среда. На тази база извежда сполучливо специфичния профил на юношата в риск и изгражда авторски модел за социалнопедагогическа подкрепа на юноши от рискови групи в мултикултурна среда, който успешно подлага на емпирично изследване и анализ.

5. Методика на изследването

Научният апарат на изследването – обект, предмет, цел, задачи, хипотези, е формулиран прецизно и задава ясна рамка на теоретико-емпиричното изследване. Методиката на изследване е адекватна на поставената цел: Разкриване ефектите от социално-педагогическа подкрепа за приобщаване към обществения живот на юноши от рискови групи в мултикултурна среда. Използвани са подходящи методи за изследване, анализ и синтез на информацията, което позволява постигането на поставените задачи в дисертационния труд и за проверка на изведените хипотези.

Изследването е проведено в защитено жилище за юноши в неравностойно положение, Германия, функциониращо като кризисен център. Целевата група включва юноши на възраст от 13 до 18-19 години, с различен културен и социален произход, които се намират в ситуация на криза и/или при трудни условия на живот. Контингент на изследване са 36 юноши - непридружени, непълнолетни бежанци и юноши от семейства със социални проблеми.

За пълнота и комплексност на изследването са разработени диагностични методики, критерии, показатели и инструментариум, съответстващи на основните аспекти на социалнопедагогическата подкрепа на юношите в риск при експерименталния модел. Основните критерии за оценка на модела са: индивидуални особености, рискови фактори и потребности на юношата; източници на възприеманата социална подкрепа; ефективност на социалнопедагогическата подкрепа за приобщаване; включване в межкултурна комуникация. Инструментариумът включва - многофакторна скала за възприеманата социална подкрепа; собствена скала от ликертов тип за оценка на ефективността на социалнопедагогическата подкрепа на юноши от рискови групи; личен доклад за разбиране на межкултурната комуникация (PRICA).

Наборът от методи за изследване е адекватен на целта на експерименталното проучване – приложен е комплекс от количествени и качествени методи. Използвани са теоретични методи за проучване на научни, нормативни и методически източници. Приложени са емпирични такива, като: моделиране, експертна оценка, наблюдение – непосредствено и включено, анкета. За статистическата обработка на данните е използван статистическия приложен софтуер SPSS 16.0. с методи на описателната статистика – честотно разпределение, хистограми,

статистически величини, за проверка на хипотеза за средните на две зависими извадки, за сравнение на резултатите от констатиращ и контролен етап и поотделно за двете групи, за надеждността на скалите - алфа на Кронбах, за проверка за нормалност на разпределенията - на Шапиро-Уилк. От качествените методи са приложени – свободно интервю, дълбочинно интервю, повествователно интервю, биографичен метод. Подкрепям тезата на докторанта, че работата с качествените методи допринася за формиране и развитие на взаимоотношения с изследваните лица и, че те дават възможност за по-точно отразяване на взаимодействията в социалната ситуация, тяхната интензивност, качество и вникване в ежедневието на респондентите.

Наборът от теоретични, емпирични, количествени и качествени методи на изследване и за статистическа обработка на данните дава възможност за дълбочинно проучване и експериментална оценка на приложението и ефективността на авторския социалнопедагогически модел за приобщаване на юноши в риск в мултикултурна среда.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем 237 страници, структуриран е в увод, четири глави, изводи, препоръки, заключение, приноси, списък на публикациите по темата на дисертационния труд, използвана литература и две приложения (отчет за изчистване – клиринг и организация на образованието в училището, което най-често посещават юношите - 7 страници). В съдържанието на труда са поместени 54 таблици и 27 фигури, онагледяващи резултатите от емпиричното изследване.

В увода на базата на убедителна аргументация относно актуалността на проблема и мотивите на автора на дисертационния труд за научното му проучване е прецизно изведен научният апарат на изследването, като са обосновани основните понятия, които ползва докторанта в него. В първа глава са анализирани обстойно теоретични постановки на учени от национален и световен мащаб по изследвания проблем и ключовите понятия, заложи в концепцията на дисертационния труд (социалнопедагогическа подкрепа, приобщаване, юноши от рискови групи и мултикултурна среда). Изяснени са и са аргументирани вижданията на автора както с научни източници, така и с нормативни документи. Втора глава детайлно разкрива изследователската процедура, с прилежащата ѝ методика и инструментариум. Приемам за сполучливо решението на автора в тази глава да представи теоретичната постановка на социалнопедагогическия модел за приобщаване на юношите в риск в мултикултурна среда, което е направено аргументирано и научно обосновано. Трета глава представя сполучлив анализ на получените резултати от констатиращия етап на експерименталното изследване, като са отчетени индивидуалните потребности и рисковите фактори за развитието на юношите и предпочитаните източници на възприемана подкрепа, както и равнището на разбиране на межкултурната комуникация. Поставен е акцент върху особеностите на приложението в социалната работа на модела за социалнопедагогическа подкрепа, за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда. Последната, четвърта глава отразява резултатите от контролния етап, които са представени аналитично и обхванато. Аргументирано са посочени промените, настъпили вследствие на експерименталната работа относно индивидуалните особености и преодоляването на рисковите фактори, касаещи за социализацията на юношите. Доказана е ефективността от приложението на модела за социалнопедагогическа подкрепа на юноши от рискови групи в мултикултурна среда, като е отчетено потвърждаването на хипотези X1 и X2:

X1: Ако се създаде оптимален модел на социалнопедагогическа подкрепа, който отчита културните особености, възприеманата подкрепа и готовността за межкултурна комуникация на юноши от рискови групи, то ще се постигне тяхното приобщаване в социалния живот.

X2: Ако се създаде оптимален модел на социалнопедагогическа подкрепа, който отчита културните особености, възприеманата подкрепа и готовността за межкултурна комуникация на юноши от рискови групи, но юношата проявява негативизъм и отказва да се включва в някои дейности, свързани с подкрепата, то ще се постигне тяхното частично приобщаване в социалния живот.

Дисертационният труд представлява авторско изследване, с подчертан емпиричен характер, фокусиран е върху теоретична обосновка на модел за социалнопедагогическа работа за приобщаване на юноши в мултикултурна среда, който е аргументиран убедително. Функционалността на модела и неговото приложение са доказани по експериментален път, с надеждна методика на изследване и постигнати значими резултати от него, което подчертава неговата ефективност и устойчиво приложение в практиката, където вече е верифициран.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам формулираните от дисертанта приноси като реално постигнати. Достиженията с приносен характер могат да се обособят в три направления: научно-теоретично, научно-практическо и практико-приложно.

В научно-теоретично отношение: На базата на интегрираност на научното познание, на теории и концепции от социалната работа и социалната педагогика е изграден и обоснован авторски теоретико-приложен модел за социалнопедагогическа подкрепа за приобщаване на юноши в различен тип риск в мултикултурна среда със съответните на него понятия, цели, равнища, дейности и процеси. Обогатена е теорията на социалнопедагогическата работа чрез систематизиране на теории и концепции за приобщаването на деца в риск, с различни поведенчески проблеми и деца-бежанци в мултикултурна среда чрез целеви, организирани и индивидуализирани програми за помощ и подкрепа.

В научно-практическо отношение: Изграден е авторски модел за приобщаване на юноши в риск в мултикултурна среда чрез социалнопедагогическа работа, който е апробиран и валидиран в практиката, като чрез експериментална оценка са отчетени неговата ефективност и възможности за приложение като диапазон, граници, възрастови групи, специфични особености. Изготвеният изследователски инструментариум за оценка ефективността на социалнопедагогическата подкрепа за приобщаване на юноши от рискови групи в мултикултурна среда, с ясни критерии, показатели и специфични индикатори за обективна оценка, може да се прилага и при други социално-приложни модели за помощ и подкрепа на деца в риск. Моделът и инструментариумът за оценка са с висока степен на приложимост за социалната и социалнопедагогическата работа с различни групи клиенти в риск и в различни услуги.

В практико-приложно отношение: Моделът за социалнопедагогическа подкрепа на юноши в риск за приобщаването им в мултикултурна среда е реализиран в социалната практика в Република Германия като младежка социална услуга. Предвид отчетената висока ефективност от експертната оценка на специалистите там, той може да бъде внедрен и приложен и в българската социална система от услуги, т.е. моделът може да намери своята международна приложимост по отношение на непридружените деца-бежанци, проблем с

висока актуалност за настоящата житейска ситуация, както и по отношение на деца от проблемни семейства.

Постигнатите резултати са с висока степен на значимост за научното познание относно разработената, доказана и внедрена специфична методология за работа с юноши в риск, с поведенчески проблеми и бежанци за приобщаването им към социалната и образователната среда, съобразено със спецификите на мултикултурната среда, в която се включват. В практическо отношение трудът е полезен и значим с модела за приобщаване на юноши в риск, които е апробиран и валидиран в социална услуга в Германия и, който може да бъде адаптиран и към българската практика, предвид изведените общи проблеми и от тук възможни варианти за повлияването им.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите, които прилага докторантът по темата на дисертационния труд, са шест, едната е под печат и тя не се рецензира. Публикациите отразяват съдържанието на дисертационния труд и основните резултати от него на различни равнища – международно, национално и университетско (статията, която е под печат). Те са както с научно-теоретичен, така и с практико-приложен характер. В една от тях е изяснено значението и философията на мултикултурното взаимодействие в глобализиращото се общество. Тази статия е в съавторство и по приложената служебна бележка е видно същественото участие на докторанта в нея: от стр. 69 до стр. 75 – 7 страници от общо 11 страници на статията (от 65 до 76 стр.). В друга публикация се извеждат проблемите в социалната интеграция на юношите в мултикултурна среда. Трета, която е част от колективна монография, аргументира ролята и спецификата на социалнопедагогическата поддръжка на подрастващите от уязвими групи и представя емпирични резултати от проучването. В отделна статия е популяризиран авторският модел на социалнопедагогическо приобщаване на юноши в мултикултурна среда, както и статистически резултати от апробирането му. Друг текст е посветен на спецификата на социалната работа за интеграция на непридружени непълнолетни бежанци.

Публикациите са изготвени на академичен език, с научна прецизност и коректност.

По вид те са следните: статия в колективна монография – 1 брой; статия в списание – 1 брой под печат (не се рецензира); статия в сборник с научно рецензиране – 1 брой; доклади в научни сборници - 3 броя. По значимост: 1 публикация, реализирана в реферирано международно издание, забелязана от списание Social Sciences, с отправена покана към автора за публикации в него; по място на публикуване: статии в реферирани международни издания – 2 броя; доклади в трудове на международни научни конференции в чужбина – 2 броя; статия от колективна монография в чужбина – 1 брой; в научен сборник в чужбина с научно рецензиране – 1 брой; доклади в трудове на национални научни конференции – 1 брой; статия в научно списание на университет – 1 брой под печат; по език, на който са написани: на български език – 2 броя, едната под печат; на руски език - 4 броя; по брой на съавторите: самостоятелни – 5 броя, едната под печат; с един съавтор – 1 брой.

9. Лично участие на докторанта

Реализираното изследване е авторско и личното участие на докторанта в него е в пълен обхват. Формулираните приноси и получените резултати ги определям като негова лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът съдържа необходимите реквизити за популяризиране работата на дисертанта. Отразява адекватно основните параметри на дисертацията, съдържанието на труда и

основните резултати, постигнати в него. Представени са надлежно, конспективно и аналитично основните тези, заложи в дисертацията по анализирания научен проблем, коректно е отразен научният апарат на изследване, точно е представен авторският модел за приобщаване на юноши в риск в мултикултурна среда и резултатите, до които е достигнал авторът чрез апробирането по експериментален път. Включени са изводите, до които е достигнал докторанта и препоръки за практиката. Приложени са приносите, списъкът с публикации, както и източниците, цитирани в автореферата.

Авторефератът е разработен съобразно нормативните изисквания и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Нямам критични бележки и препоръки към дисертационния труд.

12. Лични впечатления

Не разполагам с лични впечатления от докторанта. Представената проблематика и дисертационното ѝ обследване говорят за добро интелектуално присъствие на дисертанта в научната сфера, за етично и коректно отношение към авторите на използваните от него научни източници.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам издаването на научния труд в книжно тяло и най-вече на модела за приобщаване на юношите в риск в мултикултурна среда, тъй като това би било от висока потребност за социалнопедагогическата практика на специалистите от помагащите професии при работа с непридружени бежанци, семейства с деца – бежанци и с проблеми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички* изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът Стоян Иванов **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения в сферата на докторската програма „Социални политики и социална работа“, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Стоян Александров Иванов в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.4. Социални дейности, докторска програма „Социални политики и социална работа“.

06.04.2023 г.

Рецензент:

(подпис)

.....

(ак. дл., н. ст., име, фамилия)